

Проблеми підготовки фахівців за спеціальністю «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)»

Сформульовано основні проблеми підготовки фахівців за спеціальністю «Середня освіта», проаналізовано «Тимчасові стандарти вищої освіти» й «Освітні професійні програми» за спеціальністю «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)», зроблено висновки щодо сучасного стану підготовки таких фахівців.

Ключові слова: середня освіта, освітній процес, Нова українська школа, стандарт вищої освіти.

О. V. Taglina
o.v.taglina@ukr.net

Issues of Training Specialists in Secondary Education (Biology and Human Health)

The main issues of training specialists in secondary education are discussed. "Interim standards of higher education" and "Professional educational programs" in secondary education (Biology and human health) in Ukraine have been analyzed, and conclusions about the present state of education specialist training in this field have been made.

Key words: SCED, Ed.S., New Ukrainian school, standards of higher education.

Сучасний ринок праці потребує фахівців, які вміють працювати в команді, навчатися впродовж життя, критично мислити, самостійно ставити цілі та досягати їх. Такі фахівці формуються в освітньому просторі, створення якого потребує певних теоретичних психолого-педагогічних засад і цілеспрямованих практичних зусиль. Заклади вищої освіти, що готують фахівців, чекають на творчих абітурієнтів, здатних отримувати вищу освіту, але мотивовані абітурієнти не з'являться без нового шкільного вчителя – кваліфікованого, компетентного, креативного, який є самостійною творчою особистістю. Учительська професія – одна з найбільш відповідальних, від неї залежать рівень освіти, науковий і технічний прогрес, розвиток суспільства. Високоякісна професійна підготовка вчителів є базовим фактором зміни освітньої парадигми й успіху реформи системи освіти в цілому. Чому саме цей фактор стає сьогодні таким важливим – і яким є місце сучасної школи у сучасному світі?

На межі тисячоліть людство зіткнулося з важливою проблемою – воно стало жити у неймовірно насичених інформаційних потоках, орієнтування в яких є завданням далеко не тривіальним. Для його розв'язання людина насамперед має опанувати таку форму діяльності, як розумова, повинна володіти науково-природничим мисленням – і завдяки цьому мати сучасну природничо-наукову картину світу. Тільки в цьому випадку вона може орієнтуватися і впевнено почуватися в потоці інформації, не потонути в ньому. Без базової картини світу будь-яка діяльність стає хаотичною і непередбачуваною за своїми наслідками, оскільки не вписана в загальну структуру життєзабезпечення соціуму. Не розуміючи системи у цілому, природних законів її існування, взаємозв'язків її

компонентів, неможливо грамотно ставити цілі й ефективно шукати шляхи їхнього досягнення. А без розумової діяльності неможливо зрозуміти систему у цілому.

Ще одна проблема пов'язана з тим, що будь-яка людська діяльність продуктивна, якщо її основою є певні моральні загальнолюдські цінності. Саме ціннісні орієнтації роблять людину людиною в повному розумінні цього слова. Тому процес навчання має починатися з ціннісних орієнтацій. Цінності є основою освітнього процесу, бо від них залежатимуть й особливості мислення, і створена за його допомогою картина світу, і цілі, і спрямованість діяльності людини.

Сучасна середня школа матиме сенс існування тільки в тому випадку, якщо вона робитиме те, що в інших освітніх просторах зробити неможливо – формувати наукове мислення і загальну, природничо-наукову картину світу на основі моральних загальнолюдських цінностей. Це і є її основна мета, а вже потім – конкретизація інших цілей. Такими цілями сучасної повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж всього життя, готова до свідомого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Заклади вищої освіти України, що готують вчителів і ставлять перед собою такі цілі, стикнулися з низкою проблем.

По-перше, професія вчителя ніколи ще не мала такого низького соціального й економічного статусу, як зараз. Це впливає й у подальшому буде суттєво впливати на вибір абітурієнтів, котрі розуміють, що професія вчителя поки що не може стати для них джерелом матеріального достатку і соціальної поваги. Тому треба розробляти і впроваджувати заходи щодо розв'язання цієї проблеми на державному рівні. Від того, як держава буде це робити, залежить не тільки якість освітнього простору країни, але й саме існування нашої держави.

По-друге, метою підготовки вчителя для Нової української школи має стати формування вчителя, який є усебічно розвиненою особистістю, з критичним мисленням, патріотом, з активною позицією, повагою до гідності і прав людини, інноватора, здатного змінювати навколишній світ. У «Концепції Нової української школи» саме така ціль поставлена щодо випускників української школи [3; 4].

У вимогах до стандартів вищої освіти є перелік компетентностей випускника (інтегральні компетентності, загальні компетентності, фахові компетентності), поставлено цілі, які відповідають запитам суспільства на якісну підготовку вчителів (високопрофесійна теоретична та практична підготовка з набуттям глибоких і міцних фахових знань для виконання професійних завдань та обов'язків інноваційного характеру, опанування

закономірностей й особливостей сучасної теорії та методики навчання, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, постійне самонавчання, здійснення досліджень) [1].

Від того, як саме заклади вищої освіти формуватимуть освітній простір для досягнення поставленої перед ними мети, наскільки вони готові долучитися до зміни педагогічної парадигми у середній школі, залежить якість і кількість їхніх наступних абітурієнтів, зокрема і тих, хто обере професію вчителя.

По-третє, головним вектором розвитку освіти і виховання в Україні у XXI столітті є примат системи безперервної освіти, навчання протягом життя і навчання через діяльність. Тому до індивідуальних показників якості фахівця (рівень професійних знань та їхнього практичного застосування, рівень творчих навичок, а також загальних математичних, природничо-наукових, загальних гуманітарних й соціально-економічних знань) треба обов'язково додати оцінку вміння навчатися протягом всього життя, вміння працювати у команді, вміння навчати через практичну діяльність. Треба розвивати компетентності, які забезпечують можливості адаптивного існування в досить невизначеному і непередбачуваному соціальному й економічному майбутньому.

ВНЗ мають враховувати і такі компоненти Нової української школи, як новий зміст освіти, ґрунтований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві: орієнтації на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризму; наскрізний процес виховання, що формує цінності; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

У закладах вищої освіти мають реалізовуватися ті самі принципи партнерства в педагогіці, як і у середній школі: повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у відносинах, принципи соціального партнерства (рівність сторін, обов'язковість виконання домовленостей); залучення до спільної діяльності.

Серед проблем системи підготовки вчителів можна виділити такі:

- проблема визначення цінностей, які стануть підґрунтям для формування вчителя Нової української школи;
- проблема формування цілісного науково-природничого світогляду;
- проблема змісту і методик навчання вчителів Нової української школи;
- проблема розвитку системи моніторингу і контролю якості підготовки вчителів;
- суперечність між вимогами до вчителя, що постійно зростають, й умовами його підготовки.

Немає швидких і простих варіантів розв'язання цих проблем. Але назад шляхів теж немає, тому що сучасна школа не зможе існувати

без умотивованого учителя, який має свободу творчості й розвивається професійно.

На біологічному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна з 2019 року ведеться підготовка фахівців за спеціальністю «014 Середня освіта (014.05 Біологія та здоров'я людини)». Ця спеціальність є новою – і дає змогу викладати у школі такі предмети, як «Біологія» та «Основи здоров'я». Для забезпечення сучасного якісного навчання за цією спеціальністю фаховою робочою групою біологічного факультету було підготовлено базові документи: «Тимчасові стандарти вищої освіти за предметною спеціальністю» й «Освітні професійні програми».

Тимчасових стандартів – два: «Тимчасовий стандарт вищої освіти в Україні (першого бакалаврського рівня) за предметною спеціальністю 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)» і «Тимчасовий стандарт вищої освіти в Україні (другого магістерського рівня) за предметною спеціальністю 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)» [2].

Стандарти розроблено на теоретичному і світоглядному фундаменті класичної та сучасної педагогіки України і світу, на основі аналізу впровадження провідних українських та світових інноваційних практик у вищій освіті. Текст цих тимчасових стандартів можна переглянути за посиланням [5; 6].

Тимчасові стандарти містять опис предметної області, перелік компетентностей випускника (інтегральні компетентності, загальні компетентності, фахові компетентності); нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; форми атестації здобувачів вищої освіти; вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. У них поставлені цілі, які відповідають запитам суспільства на якісну підготовку вчителів: високопрофесійна теоретична та практична підготовка з набуттям глибоких і міцних фахових знань для виконання професійних завдань та обов'язків інноваційного характеру; опанування закономірностей й особливостей сучасної теорії та методики навчання біології та основам здоров'я, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов; застосування теорій та методів освітніх, біологічних наук та наук про здоров'я, постійне самонавчання, здійснення досліджень, впровадження інновацій.

Теоретичний зміст предметної області у тимчасових стандартах репрезентовано сучасними теоретичними засадами біологічних наук та наук про здоров'я, наук про освіту, інформаційних технологій в обсязі, що необхідний для формування загальних і професійних компетентностей. Важливою є інтегральна компетентність, що передбачає формування здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання в галузі середньої освіти (за предметною спеціалізацією «Біологія та здоров'я людини»), що пов'язано із застосуванням концептуальних методів біології, психології, наук про освіту та

про здоров'я і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу і створенням здоров'язбережувального освітнього середовища на рівні базової середньої освіти.

Досягнення цілей навчання, поставлених у стандартах, дає змогу в результаті побачити на ринку праці дійсно якісно підготовлених фахівців, які спроможні працювати у новому освітньому середовищі й відповідати його сучасним вимогам.

Не менш важливою для забезпечення сучасного якісного навчання здобувачів вищої освіти є розробка таких документів, як «Освітні професійні програми». Сучасні освітні професійні програми мають враховувати компетентнісну парадигму, що сформувалася під впливом соціально-економічних та інших факторів. Змінилися вимоги до випускників закладів вищої освіти, бо сучасному фахівцю необхідні не тільки певні знання та вміння застосовувати їх на практиці, але й постійне прагнення до оновлення знань, вмінь, розвитку компетентностей. Система підготовки вчителів має бути динамічною і гнучкою, такою, що швидко реагує на зміни соціального середовища. Це теж мають враховувати і забезпечувати освітні програми.

Фаховою робочою групою викладачів біологічного факультету також були розроблені «Освітня професійна програма Бакалавр; предметна спеціальність: 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)» і «Освітня професійна програма Магістр; предметна спеціальність: 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)».

З текстом цих освітніх програм можна ознайомитися за посиланням: [7; 8].

Робоча група спрямувала цілі і зміст цих програм на формування вчителя-професіонала із сучасним науковим світоглядом і мисленням, здатного здійснювати компетентнісне навчання біології, основам здоров'я та природознавства, використовувати сучасні методики для виконання професійних завдань та обов'язків освітнього, виховного, дослідницького та інноваційного характеру в галузі педагогіки, методики середньої освіти та сучасної біологічної науки. Головними зі спеціальних (фахових) компетентностей програм є здатність до перенесення системи наукових знань зі спеціальності у сферу навчального предмета.

Зміст програм передбачає нову роль вчителя як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Особливістю програм є те, що вони мають виконуватися в активному дослідницькому середовищі з використанням сучасних технологій.

Нова українська школа вимагає від університетів нового освітнього простору для навчання вчителів. ЗВО прийняли цей виклик, тому попереду – багато роботи, яку викладачі зможуть виконати, якщо самі зможуть продуктивно працювати в команді. Їм теж доведеться продовжувати своє

власне навчання, демонструючи на практиці, що вони самі дійсно здатні вчитися упродовж усього життя, створювати авторські навчальні програми, писати підручники, створювати стратегії навчання.

Література

1. Антонюк Л. Л. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід / Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2016. – 66 с.
2. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти : протокол № 3 від 29.03.2016 // Сектор вищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2016. – 29 с.
3. Нова українська школа: порадник для вчителя : навч.-метод. посіб. – Київ, 2018. – 11 с.
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. – Київ, 2016. – 5 с.
5. Тимчасовий стандарт вищої освіти в Україні (першого бакалаврського рівня) за предметною спеціальністю 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) [Електронний ресурс] / ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Режим доступу : <https://www.univer.kharkov.ua/proekt/b-tsvo-serosv.pdf>.
6. Тимчасовий стандарт вищої освіти в Україні (другого магістерського рівня) за предметною спеціальністю 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) [Електронний ресурс] / ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Режим доступу : <https://www.univer.kharkov.ua/proekt/m-tsvo-serosv.pdf>.
7. Освітня професійна програма Бакалавр; предметна спеціальність: 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) [Електронний ресурс] / ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Режим доступу : <https://www.univer.kharkov.ua/proekt/b-serosv.pdf>.
8. Освітня професійна програма Магістр; предметна спеціальність: 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини). [Електронний ресурс] / ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Режим доступу : <https://www.univer.kharkov.ua/proekt/m-serosv-2020.pdf>.